

ΑΜΠΑΣΑΔΑ

«Μήνας Ξερολιθιάς: Ξερολιθιά και εκπαίδευση»

ΥΛΙΚΟ ΜΕ ΘΕΜΑ ΤΗΝ ΞΕΡΟΛΙΘΙΑ

Η αξία της ξερολιθιάς για το παρόν και το μέλλον – Λαογραφία – Αρχιτεκτονική – Αρχαιολογία – Ευρύτερα στο Αιγαίο, ειδικότερα στην Τήνο

Κείμενα – Ντοκιμαντέρ – Βίντεο – Παιχνίδια

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΞΕΡΟΛΙΘΙΑ

Τι είναι η ξερολιθιά;

Ξερολιθιά λέγεται το χτίσιμο που γίνεται μόνο με πέτρα, χωρίς να χρησιμοποιείται λάσπη ή τσιμέντο.

Ειδικά στην Τήνο, «ξερολιθιές» ονομάζονται και οι «πεζούλες» (βλ. πιο κάτω).

Πόσο παλιά είναι η ξερολιθιά;

Η τέχνη της ξερολιθιάς πρέπει να είναι τόσο παλιά, όσο και η ανάγκη του ανθρώπου να καλλιεργήσει τη γη σε έναν βραχύ-δη τόπο, να ορίσει την ιδιοκτησία, να περιορίσει τα ζώα του. Η τέχνη της ξερολιθιάς είναι δηλαδή χιλιάδων ετών! Οι αγρότες αξιοποιούσαν έτσι τις πέτρες που έβγαζαν από τη γη, όταν την καθάριζαν προκειμένου να την καλλιεργήσουν.

Και ενώ στους περισσότερους τομείς η καινούργια τεχνολογία έχει ξεπεράσει κατά πολύ την παλαιότερη, ένας καλοχτισμένος τοίχος από ξερολιθιά –φτιαγμένος με τον ίδιο τρόπο όπως και πριν από χιλιάδες χρόνια– είναι ανθεκτικότερος από έναν αντίστοιχο τσιμεντένιο σε περίπτωση σεισμού, πλημμύρας, αλλά και στο πέρασμα του χρόνου (ένας τοίχος από τσιμέντο αντέχει έως και αιώνες λιγότερο απ' ό,τι ένας ξερολιθικός!).

Πού υπάρχουν ξερολιθικά κτίσματα και κατασκευές, διεθνώς;

Κτίσματα και κατασκευές από ξερολιθιά υπάρχουν σε όλα τα μέρη της Γης, όπου αφθονεί η πέτρα. Αξίζει να αναφέρουμε τις ξερολιθιές στη Μεσόγειο, την Ελβετία, την Ιρλανδία, τη Μεγάλη Βρετανία, την Ιαπωνία, το Περού.

Η ξερολιθιά ως Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας

Το 2018 η τέχνη της ξερολιθιάς εντάχθηκε στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας.

Από τότε εντάχθηκε η διεπιστημονική ενασχόληση με την ξερολιθιά, οργανώθηκαν συνέδρια, σεμινάρια, Σχολεία και Εργαστήρια γνωριμίας με την τέχνη του ξερολιθικού χτισίματος κ.λπ.

ΞΕΡΟΛΙΘΙΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΝΟ

Το τοπίο της Τήνου έχει χαρακτηριστεί «χειροποίητο», μιας και είναι απ' άκρου σε άκρο διαμορφωμένο από τον ανθρώπινο μόχθο.

Δεκάδες χιλιάδες είναι τα ξερολιθικά κτίσματα στην Τήνο, όπως και χιλιάδες χιλιόμετρα οι αναβαθμίδες (βλ. αμέσως πιο κάτω) με τις πεζούλες τους – στην πραγματικότητα όλα αυτά δεν ανήκουν απλώς στο τοπίο, αλλά είναι το «χειροποίητο» τοπίο του νησιού.

Τι είναι οι αναβαθμίδες;

Οι «αναβαθμίδες» (που στην Τήνο λέγονται «σκάλες» ή «σκαλιά») είναι οι επίπεδες λωρίδες γης, τις οποίες διαμόρφωσαν οι αγρότες στα επικλινή εδάφη, ώστε να συγκρατείται το χώμα και το νερό και να είναι εφικτή η καλλιέργεια.

Οι τοίχοι από ξερολιθιά που στηρίζουν τις αναβαθμίδες λέγονται στην Τήνο «πεζούλες» ή «τράφοι».

Οι πλέον συνηθισμένες καλλιέργειες στις αναβαθμίδες ήταν το αμπέλι, το κριθάρι, η ελιά, η συκιά και τα ψυχανθή (ρεβύθια, φασόλια), όλα τους ξερικά.

Η Τήνος είναι ένα από τα πλέον αναβαθμιδωμένα νησιά του Αιγαίου (και της Γης ολόκληρης!), καθώς στα τέλη του 18ου αι. έφτασαν να κατοικούν και να βιοπορίζονται εδώ είκοσι ως τριάντα χιλιάδες άνθρωποι!

Είναι αλήθεια ότι κάποιες ξερολιθιές είναι πραγματικά μνημεία;

Κτίσματα χτισμένα με ξερολιθιά υπήρχαν από τα αρχαία χρόνια. Για παράδειγμα, με ξερολιθιά είναι χτισμένα τα Κυκλώπεια τείχη στις Μυκήνες (14ος αι. π.Χ.) ή τα αρχαία τείχη της Τήνου (4ος αι. π.Χ.).

Αναβαθμίδες αναφέρονται ήδη από τα ρωμαϊκά χρόνια, αλλά πιθανώς υπήρχαν και (πολύ) παλιότερα, μιας και είναι ο μόνος τρόπος να καλλιεργηθεί επικλινές έδαφος και η Ελλάδα είναι χώρα με έντονο ανάγλυφο.

Πολύ πρόσφατα, αρχαιολόγοι χρονολόγησαν πεζούλες στη Νάξο, οι οποίες επελέγησαν σχεδόν τυχαία. Κάποιες ήταν των πρώτων αιώνων μ.Χ., δηλαδή είχαν ηλικία σχεδόν δύο χιλιάδες χρόνια!

Αλλά και κάποια από τα σταβλάκια, τις αγροικίες, τα αλώνια κ.ο.κ είναι υπεραιωνόβια.

Σύμφωνα με τον νόμο, όσα κτίσματα είναι κατασκευασμένα πριν το 1830 είναι αρχαία μνημεία, ενώ όσα έχουν ηλικία τουλάχιστον 100 ετών, μπορούν να χαρακτηριστούν (να «κηρυχτούν») κι αυτά μνημεία.

Τα μνημεία προστατεύονται από τον νόμο ως προς τη χρήση τους, καθώς και τις επεμβάσεις που επιτρέπεται να γίνουν στα ίδια ή στον περιβάλλοντα χώρο τους.

Εκτός από υπεραιωνόβια ή και αρχαία, πολλά από τα ξερολιθικά κτίσματα είναι πανέμορφα – αριστουργήματα παραδοσιακής λαϊκής τέχνης και μαστοριάς!

Οι ξερολιθιές αξίζουν όμως τον σεβασμό μας, σαν πραγματικά μνημεία, όχι μόνο λόγω της παλαιότητας κάποιων από αυτές (πολιτιστική αξία) και της ιδιαίτερης ομορφιάς τους (αισθητική αξία), αλλά και για το πόσο πλουτίζουν τον τόπο: ως πόλος έλξης τουρισμού (οικονομική αξία), κυρίως όμως για όσα προσφέρουν συνολικά στο περιβάλλον (περιβαλλοντική αξία, βλ. πιο κάτω).

Γιατί καταστρέφονται οι πεζούλες και τα κτίσματα από ξερολιθιά;

Τα ξερολιθικά κτίσματα, τα λιθόστρωτα μονοπάτια, οι αναβαθμίδες σταδιακά καταστρέφονται. Μαζί τους χάνεται όχι μόνο ένα σημαντικό κομμάτι του πολιτισμού και της ταυτότητάς μας, αλλά και η αυτάρκεια των Κυκλαδικών νησιών και η ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν τα ακραία καιρικά φαινόμενα.

Αιτίες της καταστροφής των ξερολιθιών είναι η αντικατάστασή τους από τουριστικές δομές, καθώς και η απουσία συντήρησής τους. Η δεύτερη οφείλεται στους εξής λόγους:

- στην αλλαγή του τρόπου βιοπορισμού των νησιωτών: οι νησιώτες δεν χρειάζεται πια να επιβιώσουν από τη δική τους γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή, άρα οι ξερολιθιές (π.χ. αλώνια, στάβλοι) δεν έχουν χρηστική αξία και οι ιδιοκτήτες τους έχουν χάσει τη γνώση της κατασκευής και συντήρησής τους. Επιπλέον, η γη έχει αποκτήσει μεγάλη οικονομική αξία ως συνέπεια του τουρισμού και η γεωργική αξιοποίησή της είναι, συγκριτικά, ασύμφορη·
- στην έλλειψη μαστόρων και, κατά συνέπεια, στο υψηλό κόστος εργατικών·
- στην ψυχολογική ανάγκη «εξέλιξης» και τη σύνδεση της ξερολιθιάς με έναν «ξεπερασμένο» τρόπο ζωής. Ένας ξερολιθικός τοίχος που χρειάζεται επισκευή, συνήθως αντικαθίσταται από τοίχο χτισμένο με τσιμέντο.

Τι χρησιμότητα μπορούν να έχουν σήμερα οι αναβαθμίδες και γιατί αξίζει να τις φροντίσουμε;

Οι αναβαθμίδες προσφέρουν εδώ και αιώνες τα εξής:

- συγκράτηση του χώματος, για καλλιέργεια·
- συγκράτηση νερού, για καλλιέργεια – έτσι περιορίζεται η ανάγκη για γεωτρήσεις, που εξαντλούν τα αποθέματα νερού στο εσωτερικό της γης (κάποια από τα οποία χρειάστηκαν χιλιάδες χρόνια για να σχηματιστούν!);
- προστασία από τις πλημμύρες·
- αύξηση των βροχοπτώσεων, όταν οι αναβαθμίδες είναι καλλιεργημένες
- δημιουργία μικροκλίματος, που ευνοεί φυτά και ζώα (βιοποικιλότητα).

Επιπλέον, οι αναβαθμίδες και οι ξερολιθιές είναι το χαρακτηριστικό των Κυκλάδων. Σε συνδυασμό με τον ήλιο και τη θάλασσα συνιστούν το ιδιαίτερο κυκλαδικό τουριστικό προϊόν. Με άλλα λόγια, οι τουρίστες έρχονται και για να δουν πεζούλες και σταβλάκια!

Τι μπορούμε να κάνουμε σήμερα για να διαφυλάξουμε την τέχνη της ξερολιθιάς και να **προστατεύσουμε** τα ξερολιθικά κτίσματα και κατασκευές;

Όπως αναφέρθηκε, υπάρχει πλέον όλο και περισσότερη διεπιστημονική ενασχόληση με την ξερολιθιά και πληθαίνουν διεθνώς τα ολιγοήμερα Εργαστήρια γνωριμίας με την τέχνη αυτή.

Ως δάσκαλοι και γονείς μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να γνωρίσουν και να εκτιμήσουν την τέχνη της ξερολιθιάς και τα κτίσματά της, καθώς και την χρησιμότητά της ακόμη και στην εποχή του ψηφιακού πολιτισμού (περιβαλλοντική, οικονομική, πολιτιστική, αισθητική αξία).

Αν έχουμε στην ιδιοκτησία μας ξερολιθικά κτίσματα ή κατασκευές, θα ήταν καλό η όποια επέμβαση να γίνεται με σεβασμό για το ίδιο το κτίσμα (π.χ. το εμβαδό, το ύψος του, τις διαστάσεις που έχουν οι πόρτες και τα παράθυρά του) και τη γύρω περιοχή του, σε συνεννόηση με κάποιον ειδικό. Πάντως, κατά τον νόμο, δεν επιτρέπεται η αλλοίωση («επανάχρηση», «αλλαγή χρήσης») των ξερολιθικών κτισμάτων.

Κάποια είδη ξερολιθικών κτισμάτων και κατασκευών στην Τήνο και οι χρήσεις τους:

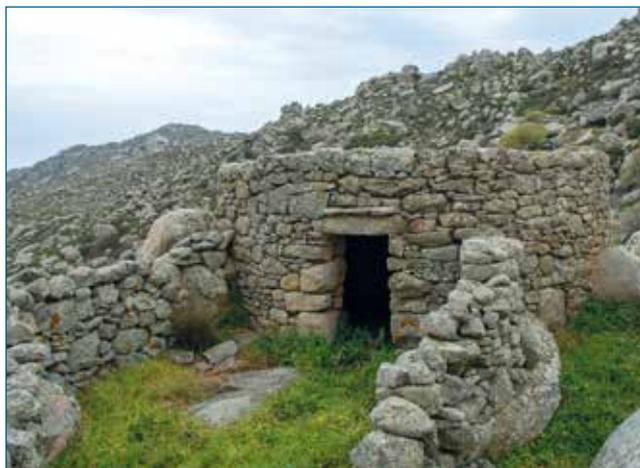
Περίφραξη

Για να μη φεύγουν τα ζώα, για να μην μπαίνουν ανεπιθύμητα ζώα, αλλά και για να ορίζονται οι ιδιοκτησίες.

Οι τοίχοι της περίφραξης ήταν σχετικά χαμηλοί, καθώς τα ζώα ήταν «παστουρωμένα», είχαν δηλαδή τα πόδια τους δεμένα.

Στάβλος

Στάβλοι υπάρχουν για μικρά και για μεγάλα ζώα. Η είσοδός τους βρίσκεται σε θέση κατά το δυνατόν προστατευμένη από τον αέρα· σε κάποιο σημείο του κτίσματος υπάρχει ένα ή περισσότερα παχνιά (ταϊστρες)· τα παράθυρά τους, αν υπάρχουν, είναι ελάχιστα και πολύ μικρά, και οι –συνήθως χωρίς πόρτα– είσοδοί τους ανάλογες του ύψους των ζώων που φιλοξενούσαν.

Αλώνι

Το αλώνι είναι κυκλικός χώρος όπου γινόταν το αλώνισμα: ζώα –συνήθως μουλάρια ή γαϊδουράκια– περπατούσαν κυκλικά συνθλίβοντας με τις οπλές τους τα θερισμένα σιτηρά –ή και κόβοντάς τα, σέρνοντας ξύλινη κατασκευή που έφερε μαχαίρια–, ώστε οι αγρότες να μπορέσουν στη συνέχεια, με τη βοήθεια του αέρα («λίχνισμα»), να ξεχωρίσουν τον καρπό από τα στάχυα.

Τα αλώνια τοποθετούνταν πάντοτε σε μέρος εκτεθειμένο στον αέρα, ώστε να μπορεί να γίνει η διαδικασία του λικνίσματος.

Στην Τήνο απαντούν και αλώνια το δάπεδο των οποίων είναι κατασκευασμένο με μαρμαρόπετρες.

Σκάλα

Ξερολιθικές σκάλες κατασκευάζονταν ενσωματώνοντας στον τοίχο πέτρες πιο μεγάλες σε μήκος από τις υπόλοιπες, ώστε να εξέχουν και να σχηματίζουν σκαλοπάτια.

Αχυρώνας

Δίπλα στο αλώνι βρίσκεται συνήθως και ένας αχυρώνας. Κάποιοι αχυρώνες στην Τήνο έχουν σχήμα Γ: στη μία πλευρά, που είχε και πόρτα, αποθηκεύονταν τα άχυρα, ενώ η άλλη πλευρά χρησίμευε ως στάβλος, γι' αυτό και είχε ένα τουλάχιστον παχνί.

Μελισσοθυρίδα

Παλιότερα στις Κυκλάδες, λόγω της σπανιότητας του ξύλου, ως και οι κυψέλες ήταν πέτρινες.

Στην Τήνο τοποθετούσαν τα μελίτσια σε ειδικές εσοχές («μελισσοθυρίδες») μέσα στις πεζούλες.

Δρόμος

Οι δρόμοι που είναι στρωμένοι με πέτρες είναι τα γνωστά «καλντερίμια». Στην Τήνο οι δρόμοι στρώνονταν συχνότερα με σχιστολιθικές «μαυρόπλακες». Σε κάποιες περιοχές του νησιού (Καρδιανή, Υστέρνια) υπάρχουν παλιοί δρόμοι και μονοπάτια στρωμένα με μάρμαρο!

Γεφύρι

Τοξωτά πέτρινα γεφύρια κατασκευάζονταν ώστε να είναι εφικτή η διέλευση σε σημεία όπου κατέβαινε νερό, μετά από βροχές.

Επισήμανση:

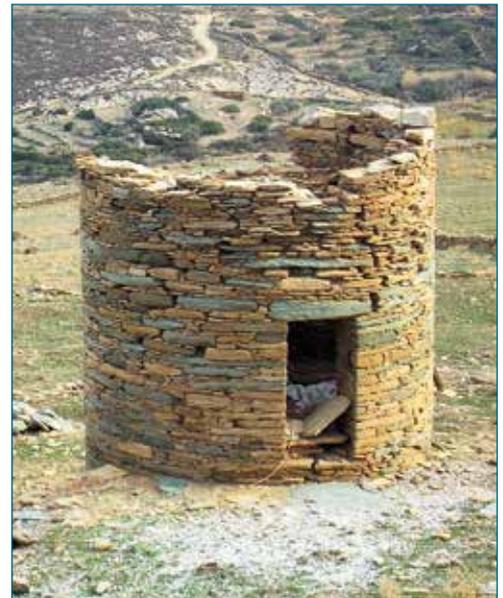
Μύλος και περιστεριώνες

Οι μύλοι και οι περιστεριώνες δεν ήταν χτισμένοι με ξερολιθιά.

Για την κατασκευή τους χρησιμοποιούνταν και λάσπη ανάμεσα στις πέτρες. Αυτό γινόταν και για λόγους στατικούς –επειδή ήταν κτίσματα ψηλά–, αλλά και γιατί έπρεπε το εσωτερικό τους –με τα σιτηρά και το αλεύρι, ή με τα περιστέρια– να προστατεύεται από τα ρεύματα αέρα, την υγρασία, τα ζώφια και τα ερπετά.

Αντιστοίχως και οι **αγροικίες** (στην Τήνο «κατοικίες» ή «καθικίες»), μικρές κατοικίες όπου έμεναν οι αγρότες όταν οι εργασίες τους ανάγκαζαν να διανυκτερεύσουν στα χωράφια τους, μακριά από τους οικισμούς.

Σήμερα τείνουμε να αποκαλούμε όλα τα πέτρινα αγροτικά κτίσματα «κελιά». Εν αντιθέσει όμως προς τους στάβλους ή τις αποθήκες, οι κατοικίες είχαν πόρτα, παράθυρα, εστία και οπή στη σκεπή, για να φεύγει ο καπνός. Επίσης είχαν μεγαλύτερο ύψος.

Πώς χτίζεται η ξερολιθιά;

Ποιοι έχτιζαν τις ξερολιθιές; Ποιοι τις χτίζουν;

Κάποτε, εκτός από τους επαγγελματίες χτίστες, ήξεραν να χτίζουν ξερολιθιά και όλοι οι αγρότες της Τήνου, μαθαίνοντας από μικρά παιδιά.

Ήταν απαραίτητη γνώση για να μπορέσουν να καλλιεργήσουν τη γη και να αξιοποιήσουν τους καρπούς της, καθώς και για να προφυλάξουν τα ζώα τους από τον ήλιο ή το κρύο. Ακόμη και η πόρτα του χωραφιού (η «κομαπή») ήταν πέτρινη, και έπρεπε να ξεχτιζεται και ξαναχτιζεται κάθε φορά που έμπαιναν και έβγαιναν από το χωράφι.

Πλέον η ξερολιθιά είναι μια τέχνη που όλο και λιγότεροι γνωρίζουν. Τα τελευταία χρόνια όμως γίνεται διεθνώς προσπάθεια διαφύλαξης και διάδοσης της τέχνης. Επισημαίνονται ιδιαίτερος τα οφέλη των αναβαθμίσεων για την αντιμετώπιση της «κλιματικής αλλαγής».

Σε κάποιες χώρες (όπως η Ισπανία, η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία) υπάρχουν κύκλοι σπουδών που οδηγούν σε επαγγελματική πιστοποίηση τεχνίτη ξερολιθιάς.

Εργαλεία για το χτίσιμο της ξερολιθιάς

Η ξερολιθιά χτίζεται κυρίως με τα γυμνά χέρια των μαστόρων (που πλέον συχνά φοράνε γάντια!). Χρησιμοποιούνται όμως και εργαλεία –διάφορα σφυριά και η βαριά– για να πάρει η πέτρα τη θέση ή το σχήμα που ταιριάζει στο χτίσιμο: για σφηνωθεί καλά μια μικρή πέτρα, για να σχιστεί ένα μεγάλο κομμάτι σε μικρότερα, για να αφαιρεθούν γωνίες, για να γίνει μια επιφάνεια πιο ομαλή.

Το χτίσιμο παλιότερα γινόταν κατά κανόνα με τις πέτρες που οι μαστορες έβρισκαν επί τόπου. Μόνο για ειδική χρήση κουβαλούσαν πέτρες από πιο μακριά, όπως π.χ. τις μεγάλες και επίπεδες που απαιτούνταν για τη στέγαση («στεγάδια»).

Σήμερα, που δεν χρειάζεται οι μεταφορές να γίνουν με ζώα, οι πέτρες φτάνουν συχνά με φορτηγό από το λατομείο.

Κείμενα σχετικά με την Ξερολιθιά

- Γενικές γνώσεις για τις αναβαθμίδες (πεζούλες)
http://www.lifeterracescape.aegean.gr/img/1577637a456797fe780996a0dc44c10d_Yλικό_Σχολείο_Ξερολιθιάς.pdf
Κατατοπιστικό εγχειρίδιο για την Ξερολιθιά και την αξία της σήμερα
- Θεοδώρα Πετανίδου: **Ασπίδα για το μέλλον του Αιγαίου** <http://www.lifeterracescape.aegean.gr/aspida-gia-to-mellon-tou-aigaiou-arthro-n-42>
Οι αναβαθμίδες ως άμυνα στις ακραίες κλιματικές συνθήκες
- Θεοδώρα Πετανίδου: **Αναβαθμίδες καλλιέργειας – Μια περιήγηση στα χωράφια του πολιτισμού, του Αιγαίου, της Μεσογείου** http://www.lifeterracescape.aegean.gr/img/700247497f8b001c1a9c55a2da36b179Booklet_TerracesForAgriculture_compressed.pdf
Κατατοπιστικό εγχειρίδιο για τις αναβαθμίδες στο Αιγαίο, την ιστορία και την αξία τους
- Η τέχνη της Ξερολιθιάς ως Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας
https://ayla.culture.gr/i_texni_tis_xerolithias/
- Ιωάννα Παπασταθοπούλου: **Ξερολιθικό τοπίο Τήνου – Ένα μνημείο ζωής, ένα ζωντανό μνημείο**
<https://docs.google.com/document/d/14TTBJ27RAGViq2Qm17MppM-ksgqErZr6h08Escwqo-k/edit>
Το τοπίο της Τήνου ως αξιοθαύμαστο έργο ανθρώπινου μόχθου αιώνων
- **Χτίζοντας Ξερολιθιά στην Τήνο**
<https://latomeio-fiorantis.gr/el/tamistikaxerolithias>
Ηλικιωμένοι Τηνιακός πετράς αφηγείται
- Ξερολιθιά: η παραδοσιακή τέχνη της πέτρας, ασπίδα στην κλιματική κρίση <https://cycladesopen.gr/xerolithia-paradosiaki-techni-ple/>
- **Εγχειρίδιο Ξερολιθικών κατασκευών – Τοίχοι**
<https://issuu.com/dasarxeio/docs/d16a7507bb8485>
Πώς κατασκευάζονται διάφορα ήδη τοίχων από Ξερολιθιά
- **Αναβαθμίδες και βιοποικιλότητα**
http://www.lifeterracescape.aegean.gr/img/c8fd8c011ac8b6705196abd3a5c76d98Booklet_TerracesAndBiodiveristy.pdf
http://www.lifeterracescape.aegean.gr/img/92c10bb2b2c392c3b1e434e960a5afa6LeafletBiodiversity_GR.pdf
Οι πεζούλες ως τόπος διαβίωσης και καταφύγιο ζώων και εντόμων
- **Το Ξερολιθικό τοπίο στην ελληνική λογοτεχνία**
http://www.lifeterracescape.aegean.gr/img/a6bc273fb6c011049e4622d829f455e9Booklet_PicturingTheTerraces.pdf
Από τον Θεόφραστο (4ος αι. π.Χ.) ως τον Ελύτη

Ντοκιμαντέρ

- Γιάννης Σπηλιόπουλος, «Πέτρα και χρόνος: Οι Ξερολιθιές της Κύθνου», 44’
Προβολή από την Αμπασάδα με πιθανή παρουσία του σκηνοθέτη
- Κατερίνα Πατρώνη, «Μη μου χαλάς τις πέτρες μου», 20’
Προβολή από την Αμπασάδα, με πιθανή παρουσία της σκηνοθέτιδας
Οι κατοικιές της Πάρου που αλλάζει

- Αμαλία Ζέπου, Λυδία Καρρά, «Ξερολιθιές – Στηρίγματα στο Αιγαίο», 17’
Προβολή από την Αμπασάδα ή εκπαιδευτικό
<https://www.youtube.com/watch?v=WJBRwxzc39M&t=46s>
Ξερολιθιές και μαστορες της Σίφνου

Βίντεο

- **Δημοτικό Σχολείο Κύθνου Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη «Δράση Ξερολιθιές»** (διάρκεια 20΄) – Γιάννης Σπηλιόπουλος
<https://vimeo.com/760860135>
- Νίκος Χαζάπης, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κορθίου, «Ξερολιθιά και γεωργία / Οφέλη της Ξερολιθιάς για το περιβάλλον / Χτίσιμο της Ξερολιθιάς» (ο ήχος βελτιώνεται από το 20΄ και εξής)
https://www.youtube.com/watch?v=q4KtqICNRbg&list=PL6jsAGWv31NZez_Myx3ZtXCRgYZtkNuRp&index=4
- Θεοδώρα Πετανίδου: «**Η συμβολή των αναβαθμιδών στον μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και της ξηρασίας**»
<https://www.youtube.com/watch?v=JVPOyJgeuoo>
- Παναγιώτης Παφίλης: «**Η βιοποικιλότητα στις αναβαθμίδες του Αιγαίου**»
<https://www.youtube.com/watch?v=AgaPRpPrp3I>
- Ιουλία Παπαευτυχίου: «**Ξερολιθικά κτίσματα στην Ελλάδα**»
<https://www.youtube.com/watch?v=vwRDmjj16lY>
- (Τήνος) π. Μάρκος Φώσκολος: «**Από το βίωμα στον θαυμασμό**»
<https://www.youtube.com/watch?v=js01kSWTYmc>
Επείγουσα η ανάγκη προστασίας της αγροτικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του νησιού
- (Τήνος) Αλέκος Φλωράκης: «**Αγροτικά κτίσματα και κατασκευές αγροτικής τεχνολογίας**»
<https://www.youtube.com/watch?v=QzW-eGxQUxM>
Περιγραφή, χρήση, ορολογία και λαογραφία
- Στέλιος Λεκάκης: «**Χρονολόγηση Ξερολιθικών αγροτικών κτισμάτων και κατασκευών**»
<https://www.youtube.com/watch?v=JQogqSioHQY>
Κάποιες πεζούλες είναι αποδεδειγμένα εκατοντάδων ετών!
- (Τήνος) Κ. Παντζούρης, Β. Σαμαράς: «**Αγροτικές εγκαταστάσεις της αρχαίας Τήνου**»
<https://www.youtube.com/watch?v=c2dyBYeiDFA>
Τα αρχαία αγροτικά κτίσματα της Τήνου έμοιαζαν πάρα πολύ με τα σημερινά!
- (Τήνος) Πέτρος Δελλατόλας: «**Σαν παραμύθι**»
<https://www.youtube.com/watch?v=1iSZLAbjQn0>
Γλαφυρή αφήγηση της ζωής στην Τήνο μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες
- «**Ξερολιθιές στην Άνδρο**» (1:40΄ - 1:50΄)
<https://www.youtube.com/watch?v=-SD3EeEgTdw>
Ένας μαστορας μιλάει για την τέχνη του, που χάνεται
- Τάσης Παπαϊωάννου: «**Λαϊκή αρχιτεκτονική της πέτρας και της Ξερολιθιάς**»
<https://www.youtube.com/watch?v=Y3xDyK30IVk>
Ξερολιθιές που κοσμούν την Ελλάδα

Παιχνίδια

Επιταπέζιο παιχνίδι «Ταξίδι στην τέχνη της ζωής»
(διαθέσιμο από την Αμπασάδα)

- Παρουσίαση του παιχνιδιού από τη δημιουργό του
Χαρά Χρυσανθάκη
<https://www.youtube.com/watch?v=Q11j5Dpka1w>

Ηλεκτρονικό παιχνίδι

- <http://www.lifeterracescape.aegean.gr/perivallontiki-ekpaideysi-w-13415>

Πρόταση για το μάθημα των εικαστικών

- Χαρά Χρυσανθάκη, Θεοδώρα Πετανίδου:
«Οδηγός κατασκευής μακέτας αναβαθμίδων με
καλλιέργειες»
http://www.lifeterracescape.aegean.gr/img/fd154605dd84d714c70b1918519470faBooklet_SculpturingTerraces.pdf

ambassada.gr